

2. Стельникович С. В. Житомирсько-Вінницький регіон в умовах нацистської окупації (1941–1944 рр.). Житомир: Вид. О. О. Євгенюк, 2015. 592 с.
3. Беркгоф К. Жива розпачу. Життя і смерть в Україні під нацистською владою / Автор. перекл. з англ. Т. Цимбал. — К.: Критика, 2011. — 455 с.
4. Титаренко Д.М. «Німецька пропаганда в Україні мусить здійснюватися...»: цілі нацистської пропаганди в Україні у світлі німецьких документів // Гілея. — Вип. 36. — К., 2010. — С. 478–484.
5. Вінницькі вісті. 1943. 25 квітня.
6. Вінницькі вісті. 1943. 3 червня.
7. Вінницькі вісті. 1943. 9 вересня.
8. Вінницькі вісті. 1943. 16 вересня.
9. Селешко М. Вінниця. Спомини перекладача комісії дослідів злочинів НКВД в 1937–1938. Нью-Йорк — Торонто — Лондон — Сідней, 1991. 211 с.
10. Вінницькі вісті. (спеціальний випуск). 1943. 3 червня.
11. Вінницькі вісті. 1943. 10 червня.
12. Вінницькі вісті. 1943. 20 червня.
13. Вінницькі вісті. 1943. 7 жовтня.
14. Куликов В. Я. Оккупация Винницы (18.07.1941–20.03.1944). Свидетельство очевидца. К., ПАРПАН, 2012 384 с.
15. Беркгоф К. Антисемітизм в україномовних виданнях у Райхскомісаріаті Україна // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України]. 2006. Вип. 31. С. 94–101.
16. Вінницькі вісті. 1943. 25 липня.
17. Вінницькі вісті. 1943. 1 липня.
18. Вінницькі вісті. 1943. 1 серпня.
19. Вінницькі вісті. 1943. 29 серпня.
20. Вінницькі вісті. 1943. 22 липня.
21. Вінницькі вісті. 1943. 12 серпня.
22. Вінницькі вісті. 1943. 15 серпня.
23. Вінницькі вісті. 1943. 18 липня.
24. Вінницькі вісті. 1943. 17 червня.
25. Вінницькі вісті. 1943. 26 серпня.
26. Вінниця: злочин без кари: документи, свідчення / сост. Г. Сверстюк, О. Скоп. К.: Воскресіння, 1994. 333 с.
27. Вінницькі вісті. 1943. 10 жовтня.

Войнаровський Анатолій, Черняк Василь
ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ГОСПОДАРСЬКОГО ЖИТТЯ НА
ВІННИЧЧИНІ У 1944-1945 РР.

Завершальний етап Другої світової війни на теренах Вінниччини був пов'язаний з низкою подій, з яких не всі були належно висвітлені у історичних працях. Після визволення краю від окупантів відновлювалась влада більшовиків, і дискусійним є питання яке варте уваги — це був прихід визволителів, чи заміна одних окупантів іншими? Здійснювались планові заходи у різних сферах — мобілізація, виявлення колаборантів та націоналістів, відновлення діяльності господарських інституцій. Об'єктом даного дослідження є відбудова господарства.

В історіографії радянської доби налагодження господарського життя висвітлено у праці «Історія міст і сіл Української РСР. Вінницька область»[1]. Наголошувалось на збитках завданих окупантами. Вказувалось, що зруйновані всі підприємства, зокрема Вінницький суперфосфатний та моторемонтний заводи, швейна та взуттєва фабрики. У сільському господарстві вивезли або знищили 4670 тракторів, 840 комбайнів, сотні сільськогосподарських машин, 345 тисяч голів ВРХ, 450 тисяч свиней, 178 тисяч коней, 151 тисячу овець. Зруйновані всі МТС. У селах спалено 44 230 будинків, з них 4 868 виробничого призначення. Загальна сума збитків становила 24, 1 мільярда карбованців[1, с.55]. такою була радянська статистика злочинів нацистського та румунського окупаційних режимів.

Наголошувалося на важливій ролі Постанови ЦК ВКП (б) від 21 серпня 1943 р. «Про невідкладні заходи по відбудові господарства в районах визволених від німецької окупації». Зазначалася «героїчна» відбудова з допомогою «братніх» республік, але не було жодного підтвердження фактажем за винятком загальних декларацій.

Вказувалось, що завдяки партійному керівництву наприкінці 1944 р. відновили роботу 30 цукрових заводів, 2 м'ясокомбінати, 7 консервних заводів, 16 електростанцій, 15 спиртових заводів. Окрім того, Вінницька область брала шефство над трестами Донбасу «Радянськвугілля» і «Дзержинськвугілля», на шахти виїхали 4 тисячі колгоспників Вінниччини. Завдяки «мудрості» обкому партії на завершення 1944 р. в області відновлено 1936 колгоспів, 84 МТС, 6 МТМ.

Втім, документи Вінницького облвиконкому свідчать не про братерську допомогу, а про негайне впровадження продовольчих заготівель, які можна зрівняти з продрозкладкою доби воєнного комунізму. Фактично лише на кінець березня 1944 р. було витіснено нацистських окупантів, як у квітні поступили розпорядження провести хлібозаготівлі по Вінницькій області обсягом у 4 987 тисяч пудів зернових, 5 тисяч тон бобових та максимальну кількість картоплі для потреб фронту та столиці СРСР Москви. [2, арк. 15].

Також вийшло розпорядження про відновлення цукрових та насінневих заводів, прискоренні темпи відновлення другорядних залізничних колій за рахунок колгоспників. Постановою Вінницького облвиконкому від 3 серпня 1944 р. наголошувалось на мобілізації колгоспників для додаткових робіт по відновленню цукрової промисловості та другорядних залізничних колій [2, арк. 41].

Цілком очевидно, що в умовах війни державні управлінці часто вдаються до надзвичайних заходів, але в даному випадку влада чинила просто грабіж беззахисного мирного населення обрікаючи людей на голод.

Яскраво про це свідчать і хлібозаготівлі 1944 та 1945 років. Комуністична влада запланувала збір зернових по Вінницькій області на 1944 р. в обсязі 328 404 тон, який було перевиконано на 104, 7 %, тобто зібрали 344 133 тони. Не виконали план 10 із 45 районів, найгірший показник мав Копайгородський район 72,7%. Це мало би стати тривожним сигналом для влади, але на наступний,

1945 рік обсяг збільшили до 352 590 тон. Не вкладаючи жодних інвестицій сталінський режим продовжував нещадний грабунок населення. Наступного 1946 р. було здано 259 381 тони, тобто план виконали на 72, 2 %, але і ця обставина не зупинила комуністичних керманів на наступний рік план буде ще збільшено і його виконання вже становитиме 57,2 % [3, арк 2.].

Щодо заготівлі м'яса, шкір, шерсті то по 1944 р. маємо лише фактаж, а по 1945 р. показники становлять від 73% до 89 %, причому не за рахунок колгоспів, а за рахунок закупівлі у селян по демпінговим цінам. [3, арк. 3].

Встановлені виробничі нормативи для колгоспів не виконувались, для прикладу середньорічний удій молока на фуражну корову становив 1095 літрів, по факту виконувався в середньому по області на 526 літрів, настриг вовни на одиницю норма – 3 кг, факт – 1,4 кг; яйценосність на курку – 180 штук, по факту – 96 штук, середній валовий вихід меду з вулика 32 кг, по факту – 0. Урожайність зернових при нормі - 9,1 центнера з 1 га, становила – 3,4 центнера[4, арк. 23-30].

Жалюгідною була оплата праці колгоспника в середньому у 1944 році вона становила 38 коп. за трудодень та 150 грам зерна. В окремих випадках, заможні колгоспи давали соломі, овочі, олію. Значно більшу оплату, з додатковими доплатами та приписками отримували голови колгоспів, агрономи, зоотехніки, рахівники [4, арк. 28]. Найбагатший по оплаті був Бершадський район, 1 трудодень оцінювався: 71 копія, 757 грам зерна, 543 грама картоплі, 1290 грам соломи. З наступним 1945 р. ситуація лише погіршиться, при чому суттєво і у всіх районах.

Звітна відомість статистичного управління Вінницького облвиконкому вказувала на наявності майже 1 млн. 370 тис. колгоспників, з них жінки становили 83,7%, майже 9% це діти і підлітки віком з 12 до 16 років. [5, арк. 2]

Значно кращим було становище працівників МТС, простий робітник отримував зарплатню від 103 карбованців на місяць, а кваліфікований фахівець (інженер) до 585 карбованців [6, арк. 10-11.]

Значно вищою ніж у колгоспників була оплата праці робітників радгоспів, у 1944 році вони становила від 167 до 560 карбованців. Радгоспи Вінниччини поділялись за підпорядкуванням. Так були радгоспи наркомату сільського господарства СРСР зернових. До них відносились: 1. «Ударник», село Гоноратка Оратівський район; 2. «Гроза Капітала», Жмеринський район; 3. «Імені Дзержинського», село Заруддя Оратівський район; 4. Новофастів, Погребищенський район. [7, арк. 1]

Відповідно НКСГ (наркомат сільського господарства) УРСР підпорядковувались зерновий радгосп імені Сталіна Літинський район.

Відомству НКХП (наркомату харчової промисловості) СРСР було підпорядковано 28 цукробурякових радгоспи по Вінницькій області.

НКХП УРСР були підпорядковані сади-радгоспи: Ведмеже Вушко, Вінницький район; Чернятин, Жмеринський район; Комарівці,

Барський район; Копайгород, Барський район; Могилів-Подільський; Рахни, Шпиківський район; Федорівка, Шаргородський район; Тиврівський; Дмитрівка, Піщанський район; Білки, Ситківецький район.

Хмельовий радгоспи у селі Сигнал Козятинського району був підконтрольний НКХП СРСР.

Загальносоюзному керівництву підпорядковувались прирівняні до радгоспів структури, це селекційні станції: 1) Іллінецька; 2) Уладово-Люлинецька (Калинівський район); Немерчанська (Копайгородський район). Відгодівельні пункти: 1) Юрковецький (Яришівський район); 2) Похольницький (Вінницький район) та підсобні господарства: 1) Голяки (Калинівський район); 2) Держпланконюшня (Вороновиця) [7, арк. 6-9].

Отже, абсолютна більшість селянства Вінниччини становили колгоспники, які отримували мізерну платню, більшість з яких становили жінки, які несли головний тягар сільського господарства. Відомості по оплаті у колгоспах, МТС та радгоспах руйнують усталений міф радянської доби про три рівних соціальних прошарки – робітництво, селянство та інтелігенцію. Навіть серед селян відстежується досить суттєва майнова диференціація, яка була встановлена державою.

Здійснити порівняльний аналіз довоєнного становища краю та після визволення від нацистської окупації дозволяє складений паспорт Вінницької області де порівнюються демографічні та господарські дані 1944 та 1939 років. Населення скоротилося з 2 345 097 осіб до 1 711 564 (тобто на 633 533, коли говоримо про цифру втрат у воєнні роки близько 446 тисяч осіб). Окрім того є розбіжності між партійними і статистичними документами, статистичні документи вказують реально наявних – 1 605 699 мешканців, тобто ще на майже 105 тисяч осіб, звісно варто брати до уваги і мобілізованих, і евакуйованих, але розбіжності у цифрах ставлять питання. За обліком число радгоспів з 43 зросло до 44. Число МТС залишалось сталим – 84, за партійним паспортом, а от за звітом статистичного управління їх налічувалося всього 8. Скоротилося число колгоспів з 1959 до 1939, але збільшилася кількість колгоспних дворів з 463 766 до 490 629. Такі показники вказують на відповідні тенденції, якщо до війни залишалися одноосібні господарі, незважаючи на репресивно-каральну практику влади, то по статистиці 1944 р. одноосібників фактично немає, з іншого боку влада проводить укрупнення колгоспів [8, арк. 1-3].

Проведений владою облік населення впродовж літа-осені 1944 р. за професійною занятістю. Особливістю обліку воєнної доби була примітка відсутні, аналізуючи документи йшла мова про мобілізованих до збройних сил, тимчасово евакуйованих та безвісти зниклих. Абсолютну більшість становили колгоспники – 1 876 795 (відсутні – 402 824 особи); в одну категорію були об'єднані робітники, службовці та кооперовані кустарі – 126 378 (відсутні – 18 532); одноосібники та некооперовані кустарі – 13 507 (відсутні – 2 378); тимчасові мешканці – 13 606 (відсутні - 853). Загалом було

зафіксовано наявних з відсутніми – 2 030 286 осіб; відсутніх – 424 587 осіб; реально наявних – 1 605 699 мешканців[9, арк. 42].

Згідно статистики по Вінницькій області на завершення 1944 діяло 407 підприємств, на яких працювало 12 076 робітників (як любили рахувати радянські марксисты в середньому 30 осіб на підприємство), 40 електростанцій 319 працюючих, 8 торф'яних родовищ та 188 робітників на них і 968 працівників 14 підприємств лісової галузі. [9, арк. 30-31]

З підприємств Вінницької області більшість пов'язані з сільським господарством та невеликі за кількістю працівників: млини механічні, водяні та вітрякові, крупорушки, кузні, майстерні транспортного інвентарю, олійні, слюсарні. Значна частина підприємств існували формально, про що і вказувала статистика.

Таким чином, відбудова господарського життя після окупації на теренах Вінницької області позначалася відверто грабіжницьким характером з боку комуністичного режиму. Офіційні радянські історичні публікації не висвітлювали реальний стан справ, маскуючись під прославленням героїзму та трудових звитяг пограбування та нещадну експлуатацію мирних мешканців. Не зважаючи на труднощі хлібозаготівель 1944 р., які проявилися у невиконанні в 10 районах, відсутності будь-яких капіталовкладень у сільське господарство у 1944 – 1945 роках, було завищено план, що стане однією з головних причин трагедії Голоду 1946 – 1947 років. Становище населення погіршилось, зазнаючи докорів з боку владу за перебування в окупації, та вимушену працю в цих умовах на окупаційний режим. Спекуюючи гаслами все для перемоги в українських селян відбирали останнє, часто-густо використовуючи його для укріплення своїх політичних позицій взагалі за межами країни, заявлена так звана допомога у відбудові була міфом продукованим радянською ідеологією.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Історія міст і сіл Української РСР. Вінницька область. В двадцяти шести томах. Гол. ред. П. Тронько. – К., 1972. – 780 с.
2. ДАВО. Ф. Р. 2700. Од. зб. 49. – 135 арк. Постановления и распоряжения СНК СССР и ЦК ВКП (б). Исполком Винницкого обласного совета депутатов трудящихся
3. ДАВО Ф. Р 2355. Оп. 8. Од.зб.3. Арк. 27. Статистическое управление Винницкой области. Сектор статистики сельского хозяйства. Справки о выполнении планов заготовок продуктов полеводства по области с 1944 по 1954 годы.
4. ДАВО Ф. Р 2355. Оп. 8. Од.зб.5. Арк. 160. Сводные годовые отчёты по колхозам области за 1944 г.
5. ДАВО Ф. Р.2355 Оп. 8. Спр. 1. 174 арк. Статистичне управління Вінницької області. Відділ сільського господарства. Річний звіт по колгоспам за 1944 р.
6. ДАВО Ф. Р.2355 Оп. 5. Спр. 440. 98 арк./ Статистичне управління Вінницької області. Підсумкові матеріали по обліку праці в МТС Вінницької області. 1.06. 1944 25. 11. 1945 рр.
7. ДАВО Ф. Р.2355 Оп. 5. Спр. 446. 117 арк./ Статистичне управління Вінницької області. Звіти по праці та заробітній платні радгоспів за 1944 р.
8. ДАВО. Ф. П. 136. Оп. 21. Од. зб. 76. – 13 арк. Вінницький обком КП (б) У. Паспорт Вінницької області, 13 арк.

9. ДАВО. Ф. Р 2355. Оп. 4. Од.зб.387. Арк. 46. Уповноважений Держплану при РНК СРСР по Вінницькій області.
10. ДАВО Ф. Р 2355. Оп. 4. Од.зб.32. Арк. 136. Головні підсумки промисловості за 1944 р. Уповноважений Держплану при РНК СРСР по Вінницькій області.

Кравченко Павло

ДОЛЯ «УКАЗНИКА» 1948 РОКУ

На сьогоднішній день в Україні з'явилися дослідження про застосування положень Указу Президії Верховної Ради СРСР «Про виселення з Української РСР осіб, які злісно ухиляються від трудової діяльності в сільському господарстві і ведуть антигромадський, паразитичний спосіб життя» від 21 лютого 1948 року та Постанови №446, яка роз'яснювала його пункти [1, 2, 3, 4, 5, 6]. У той же час майже нічого не відомо про долю спецпоселенців, так званих «указників» – жителів України та Вінницької області, які змушені були, у більшості випадків, 8 років жити і працювати там, куди їх відправив сталінський режим – у Карелії, в Тюменській області, в Якутії... Завдання дослідників – повернути імена тих жертв сталінських репресій, які до цих пір не реабілітовані.

Історія Тисячного Юлія (Іллі) Івановича схожа на тисячі інших. Хіба що виселили його з села дещо пізніше, у лютому 1949 р., тоді як більшість тих, на кого поширилася дія Указу, були відправлені на поселення у березні-травні 1948 р. Саме тоді для нього був винесений громадський вирок, зміст якого був наступним: «Загальні збори колгоспників колгоспу «Ленінський шлях», село Володіївці, Чернівецького району Вінницької області керуючись Указом Президії Верховної Ради СРСР «Про виселення осіб, що злісно ухиляються від трудової діяльності в сільському господарстві і ведуть антигромадський, паразитичний спосіб життя» розглянули стан трудової дисципліни в колгоспі «Ленінський шлях» с. Володіївці і встановили, що колгоспник Тисячний Юлій Іванович, 1904 року народження, не виробив мінімуму трудоднів – за 1948 рік виробив всього 94 трудодні, систематично займається спекуляцією, веде паразитичний спосіб життя, часто приховано вибуває з с. Володіївці невідомо куди, веде розкладницьку роботу серед колгоспників, виходець з куркульської сім'ї, батько Тисячного – Тисячний Іван у 1931 році був розкуркулений і висланий, до виконання державних зобов'язань натуральних поставок і фінансових податків відноситься злісно. Тисячний Юлій Іванович неодноразово попереджувався правлінням колгоспу, але на роботу систематично не з'являвся, розпорядження правління колгоспу не виконував, під час окупації проживав на окупованій території [7, арк. 111].

Після таких звинувачень цілком логічним був висновок зборів: «...Тисячного Юлія Івановича вислати за межі Української Радянської Соціалістичної республіки строком на вісім років» [7, арк. 107]. Рішення зборів від 22 лютого 1949 р. було розглянуте і схвалене Виконавчим комітетом Чернівецької районної ради депутатів трудящих 26 лютого того ж року [7, арк. 111].